

MAKAI JÁNOS

A TÖRTÉNETÍRÁS AZ 1174-ES VLAGYIMIRI GYŰLÉSRŐL

1174 júniusában Andrej Bogoljubzkij, Vlagyimir-Suzdal fejedelme összeesküvés áldozata lett: bogoljubovi palotájában saját druzsinájának tagjai ölték meg. A gyilkosságot fosztogatás és az ún. fiatalabb druzsina elleni erőszakos fellépés követte.¹ Ezután a Lavrentyij-évkönyv híradása szerint az alábbi események történtek: «Оувѣдѣвше же смерть княжю Ростовци и Суждалци и Переяславци и вся дружина от мала до велика съѣхашася к Володимерю».² („A fejedelem halálát megtudván, a rosztoviak, a szuzdaliak, a perejaszavliak és az egész druzsina a kicsitől a nagyig Vlagyimirban gyűlt össze.”) A forrás a fejedelemválasztás körülményeinek bemutatásával folytatódik: Andrej fia Novgorodban, a többi rokona pedig a Kijevi Rusz déli részén tartózkodott. A gyűlés résztvevői tartottak a szomszédos muromi és rjazanyi fejedelmektől, s Andrej unokaöccsei, a Rosztyiszlavicsok javára döntöttek. Először Gleb rjazanyi fejedelmet értesítették a döntésről, majd a követek Csernyigovban közölték Msztyiszlavval és Jaropolkkal a fejedelemmé választásukról szóló hírt.³

---

1 Andrej Bogoljubzkij meggyilkolása és az azt követő események: Polnoje szobranyije russzkij letopiszej. Tom I. (PSZRL. T. I.) Moszkva (M.) 1962 (1997). 367–371. (oszlop). PSZRL. T. II. m. 1962 (1998). 580–595. (oszlop).

2 Uo. T. I. 371. Ugyanennek a forrásnak, a Lavrentyij-évkönyvnek a két szövegváltozata a kezdő szót pontosabban adja meg («увѣдавше»), az «от мала до велика» kifejezésben pedig egy és (cirill и) szót tartalmaz: Uo. 371. Az Ipatyij-évkönyvben ez esetben jelentéktelen eltérésekkel ugyanez olvasható: Uo. T. II. 595.

3 T. I. 371–372. T. II. 595–596.

A krónikás aligha gondolta volna, hogy évszázadokkal később ez a rövid tudósítás történetírók, történészek generációinak figyelmét fogja felkelteni. A kutatók a vlagyimiri gyűlés jellegének s még inkább résztvevőinek kérdését próbálták, illetve próbálják megfejtetni. Ez azonban igen nehéz vállalkozás. Az, hogy Vlagyimir-Szuzdal városainak és druzsinájának képviselői tanácskoztak, nem elégséges a gyűlés jellegének megállapításához. Ha nincsenek kiegészítő információk, az óorosz városlakók társadalmi helyzetét sem lehet meghatározni. Az 1174-es vlagyimiri gyűlésről szóló híradás sem ad további támpontot. A szakirodalomban számos definíció olvasható a druzsináról. Ezek közül az egyik így szól: hivatásos lovas katonák csapata, amely az óorosz fejedelmek szolgálatában állt; a hadi ügyek mellett igazgatással (jövedelmek begyűjtésével és bírászkodással) foglalkozott; idősebb (előkelő fejedelmi muzsok) és fiatalabb (grigyeek, gyetszkijek, otrokok) részből állt.⁴ Az Ipatyij-évkönyvben bojár vezetése alatt álló kíséretre szintén van példa,⁵ sőt a druzsina szó mást is jelölhet, ezért nem szabad automatikusan fejedelmi kíséretként értelmezni. Az „ot mala i do velika” kifejezés általában azt jelenti, hogy mindenki, valamennyien. Már csak az a kérdés, hogy kikre vonatkozik: a felsorolt városok lakóira, a druzsina tagjaira vagy mindkettőre? Ebben a helyzetben indokolt annak bemutatása, mire jutottak a történetírók, történészek a 19. századtól napjainkig.

A 19. század elejének történetírója, Ny. M. Karamzin az 1174. évi gyűlést vecsének tartotta, és úgy vélekedett, hogy azon a „kiváló orosz polgárok” (Rosztov, Szuzdal és Perejaszlavl elitje?) mellett az „összes fegyveres ember”

---

4 Terminologieszkij szlovar. In: V. B. *Perhavko* – Je. V. *Pcselov* – Ju. V. *Szuharev*: Knyazja i knyagyni russzkoi zemli IX–XVI vv. M. 2002. 451. Az idősebb druzsina tagjait a tárgyalt időszakra vonatkozóan általában bojároknak nevezzük.

5 Az 1167-es évnél elhelyezett szövegben egy Svarn nevű bojár druzsinájáról olvasható információ: PSZRL. T. II. 527. P. Sz. *Sztyefanovics* szerint az óorosz évkönyvírásban ez az egyetlen híradás, amelyben nem a Rurik-dinasztiához tartozó személy vezetése alatt álló embereket neveznek druzsinának: P. Sz. *Sztyefanovics*: Knyaz i bojare: kljatva vernosztyi i pravo otjezda. In: A. A. *Gorszkij* – V. A. *Kucskin* – P. V. *Lukin* – P. Sz. *Sztyefanovics*: Drevnyaja Rusz. Ocserki polityicseskovo i szocialnovo sztroja. M. 2008. 251.

(a druzsina valamennyi fegyverforgatásra alkalmas tagja?) vett részt.⁶ A 19. század végén a szentpétervári jogtörténész, V. I. Szergejevics a fenti tanácskozást a „rosztov-szuzdali voloszty” városainak vecséjeként interpretálta. Ez már az alapján is egyértelmű, hogy híres munkájának második kötetében, a vecsével foglalkozó részben tárgyalta. Azonban a tanácskozás résztvevőinek összetételével kapcsolatban csak egyetlen tényre hívta fel a figyelmet: a fejedelmválasztásban Perejaszlavl Szevernij lakosai is részt vettek.⁷

A szentpétervári-petrográdi egyetem másik professzora, A. Je. Presznyakov a bojárok szerepét emelte ki. Az 1174. évi eseményekről alkotott koncepciójának lényege a következő: a rosztov-szuzdali földön a fejedelmeknek nem csak egy város bojáraival kellett számolniuk. Andrej Bogoljubszkij halála után a föld sorsa Vlagyimirban a rosztoviak, a szuzdaliak, a perejaszlavliak és az egész druzsina gyűlésén dőlt el. A szerző az „ot mala i do velika” kifejezést szintén értelmezte, és a Lavrentyij-évkönyv egy másik részletét felhasználva jelezte, hogy a druzsinához a bojárokat, a grigybát és a paszinkinek nevezeteket⁸ sorolja. A druzsina tagjai közül a bojárokat emelte ki: ők hívták meg a Rosztyiszlavicsokat fejedelemnek, őket hibáztatta a vlagyimiri évkönyvíró az utóbbiak irányítása alatt okozott „sok nehézségért”, továbbá a fentebb említett fejedelmek a bojárookra támaszkodtak.⁹ Jól látható, hogy Presznyakov nemcsak az 1174. évi gyűlésről fennmaradt híradást, hanem a későbbi eseményeket is felhasználta a bojárok szerepének bemutatásához. Továbbá ehhez az 1174-es tanácskozéhoz hasonlította a Vszevolod fejedelemsége (1176–1212) alatt, 1211-ben tartott – szintén sokféle értékelést kiváltó – gyűlést.¹⁰

6 Ny. M. Karamzin: Isztorija goszudarsztva Rosszjiszkogo. T. III. m. 1991. 374. (A munka első nyolc kötete 1818-ban jelent meg.) A vecse a 11–15. század között városi népgyűlés volt, s működése a 11–12. században vált általánossá: Klaus Heller: Russische Wirtschafts- und Socialgeschichte. Band I. Die Kiever und die Moskauer Periode (9.–17. Jahrhundert). Darmstadt 1987. 240.

7 V. [I.] Szergejevics: Russzkije jurigyicseszkije drevnosztyi. T. II. Sz-Pb. 1893. 23. Andrej 1157. évi megválasztásában még az északkeleti (Szergejevicsnél: szevernij, tehát északi) Perejaszlavl képviselői valóban nem játszottak szerepet.

8 PSZRL. T. I. 360.

9 A. Je. Presznyakov: Obrazovanyije Velikorusszkogo goszudarsztva. M. 1998. 54. (Első kiadás: 1918.)

10 Uo. 55.

B. D. Grekov akadémikus, L. V. Cserepnyin akadémikus és V. T. Pasuto, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja egyaránt a keleti szlávok középkori történetének legtekintélyesebb kutatói közé tartozott, sőt Grekov – 1953-ban bekövetkezett haláláig – gyakorlatilag a szovjet történelemtudomány irányítója volt. Nézeteik még egy rövid historiográfiai összevevésből sem hiányozhatnak.

A Szovjetunió története címet viselő felsőoktatási tankönyv első kötete 1939-ben jelent meg. Nem hagyható ki az áttekintésből, mert a hallgatók számára írt művek, jegyzetek esetenként nagyobb hatással lehetnek a történelmi tudatra, mint a szakszerű, de unalmas tudományos munkák. A fenti kötetben a rosztov-szuzdali földet bemutató részt B. D. Grekov írta, s ő az 1174-es események kapcsán szintén a bojárok szerepét emelte ki. Véleménye szerint a kialakult helyzet megvitatására Vlagyimirban a bojárok és a druzsinák gyűltek össze Rosztovból, Szuzdalból, Perejaszlavlból, és a bojárok azért jelölték fejedelemnek a Rosztyiszlavicsokat, mert számítottak rá, hogy az utóbbiak az akaratok végrehajtói lesznek.¹¹ Grekov megállapítása két szempontból is problematikus. Egyrészt, mivel a bojárokat elválasztotta a druzsináktól, nem tudni, pontosan mit értett az utóbbiak alatt; másrészt, nem derült ki, miért használta a druzsina fogalmát többes számban.

L. V. Cserepnyin részben Az orosz állam és nemzetközi jelentősége c. kötetben fejtette ki a véleményét az 1174. évi rendezvényről. Úgy vélekedett, nehéz megmondani, hogy ez milyen gyűlés volt: feudális tanácskozás (съезд) vagy Északkelet-Rusz városai képviselőinek széles körű vecsegyűlése. De amint az a későbbi évkönyvi elbeszélésből kitűnik, a tanácskozáson a feudális arisztokrácia volt domináns helyzetben, és amikor Andrej unokaöccseit választották meg fejedelmeknek, a vlagyimir-szuzdali földön bojárédiktatúra jött létre.¹² Néhány évvel később egy másik írásában az alábbiakkal egészítette ki koncepcióját: a druzsina itt sajátosan el van különítve a városlakóktól, s az „ot mala do velika” kifejezést úgy kell értelmezni, hogy a fiatalabbtól

11 Isztorija SZSZSZR. T. I. Pod red. V. I. Lebegyeva, B. D. Grekova, Sz. V. Bahrusina. M. 1939. 134.

12 L. V. Cserepnyin: Obscsesztvenno-polityicseszkije otnosenija v Drevnej Ruszi i Ruszszkaja Pravda. In: A. P. Novoszelcev – V. T. Pasuto – L. V. Cserepnyin – V. P. Susarin – Ja. Ny. Scsapov: Drevnyerusszkoje goszudarsztvo i jevo mezsdunarodnoje znacsenyije. M. 1965. 269.

az idősebbig. Azt kell gondolni, hogy ez a négy város vezető társadalmi rétegeinek tanácskozása. A fejedelem nélkül megtartott és fejedelemválasztásra létrejött tanácskozás a maga nemében páratlan jelenség volt. Az évkönyvek több ilyen tény a 13. századra vonatkozóan nem ismernek.¹³ Ha ezt összehasonlítjuk a korábbi értékelésével, látható, hogy Cserepnynin már nem említett feudális tanácskozást, ugyanakkor a vecse szót sem írta le. Viszont jogosan számolt négy várossal: nehezen képzelhető el, hogy a Vlagyimir városában tartott gyűlés döntéseibe a vlagyimiriak nem szólhattak bele.

V. T. Pasutonak úgy tűnt, hogy a Vlagyimir-szuzdali Rusz városaiban erős tanácsok alakultak, melyek egy része a bojárság befolyása alatt állt, s a tanácsok tevékenysége különösen Andrej Bogoljubszkij halála után vált érzékelhetővé.¹⁴ Pasuto fenti véleménye nem bizonyult időtállóknak, ahhoz az értékeléséhez hasonlóan, amelyet az 1174. évi gyűlésről adott: a városok és a bojárság képviselőinek tanácskozását, amikor is a rosztoviak, a szuzdaliak, a perejaszlavliak és az egész druzsina Vlagyimirban gyűlt össze fejedelemválasztásra, nem lehet általános népi vecsei összejövetelként felfogni. Bizonyára az ismétlődött meg nagyobb méretben, ami Andrej meghívásakor történt. Rendi tanácskozás (сословное совещание) zajlott, amely Ruszban a hasonló esetekben régtől fogva ismeretes volt. Ezen az új fejedelmekről szóló döntést Borisz és Gyegyilec rjazanyi bojároknak, a Jurjevicsek elszánt ellenségeinek javaslatára fogadták el.¹⁵ Pasuto sem a városi tanácsok működését, sem az 1174-es gyűlés rendi jellegét nem tudta bizonyítani.

Vlagyimir-Szuzdal történetének egyik legismertebb kutatója, Ju. A. Limonov szintén két munkájában érintette, illetve tárgyalta az 1174-es gyűlésről szóló évkönyvi információkat. 1967-ben megjelent kötetében így fogalmazott: a népmozgalmaktól és a szomszéd fejedelmek támadásaitól tartó vlagyimiri, szuzdali, rosztovi és perejaszlavli bojárok, „az egész druzsina a kicsitől a nagyig” Andrej bátyja, Rosztyiszlav fiait hívta meg a trónra.¹⁶ Limonov

13 L. V. Cserepnynin: K voproszu o haraktyere i forme Drevnyerusszkogo goszudarsztva X–nacsala XIII v. Isztoricseszkiye zapiszki 89. (1972). 391.

14 V. T. Pasuto: Cserti polityicseszkoivo sztroja drevnej Ruszi. In: Novoszelcev, A. P.–Pasuto, V. T.–Cserepnynin, L. V.–Susarin, V. P.–Scsapov, Ja. Ny.: Drevnyerusszkoje goszudarsztvo i. m. 43–44.

15 Uo. 44.

16 Ju. A. Limonov: Letopiszanyije Vlagyimiro-Szuzdalszkoj Ruszi. Leningrád (L.) 1967. 82.

tehát az északkeleti városok képviselőit bojároknak vélte, a gyakorta idézett kifejezést is a bojárookra alkalmazta, őket pedig feudális uraknak tartotta.¹⁷

Később egy újabb kötetben Limonov részletesebben kifejtette véleményét. Eszerint 1174-ben a vlagyimir-szuzdali föld feudális rétege nagyon gyorsan megtett minden intézkedést az Andrej meggyilkolását követő felkelés elfojtása és a helyzet stabilizációja érdekében, hiszen a fejedelem és adminisztrációja elleni felháborodás és „forrongás” az összes feudális úr elleni felkeléshez vezetett. Új, „jó” fejedelemre vagy fejedelmekre volt szükség. Andrej utódjának trónra kerülése automatikusan a fejedelmi druzsinának és adminisztrációnak a városokban és a volosztyokban való jelenlétét, valamint a fejedelmi hatalom és a feudális urak helyi hatalmának megerősödését jelentette. A „rendteremtésben” a vlagyimir-szuzdali föld összes feudális ura, különösen a bojárok voltak érdekeltek. Már rögtön Andrej halála után gyűlést (собрание) vagy tanácskozást (съезд) hívtak össze, amelyen a terület feudális urai eldöntötték a helyi trón sorsát. Az egész druzsina összegyűjtését így mutatja be a krónikás: „A fejedelem halálát megtudván... Vlagyimirban gyűlt össze”.¹⁸

Az eleve két részből álló druzsina megosztottságáról Limonov ezt írta: a gyűlésen nem volt egyetértés a jelöltek megválasztásában. A helyi feudális urak és nyilván legfőképpen a fiatalabb druzsinához tartozó vlagyimiriak és a perejaszlavliak, valamint Vlagyimir városának vecséje a Jurjevicseket, Jurij Dolgorukij fiait részesítette előnyben; míg az idősebb druzsina, vagyis a (nagy)hatalmú rosztovi, szuzdali bojárok, valamint Rosztov és Szuzdal vecséje a fiatal Rosztyiszlavicsokat, Jurij Dolgorukij legidősebb fiának fiait támogatta.¹⁹

---

17 Uo. 84. Sajnos, a szovjet korszak orosz nyelvű szakirodalmában gyakorta használt feodal (феодал) szót szinte lehetetlen pontosan magyarra fordítani. A feudális úr kifejezés egyrészt túl általános, másrészt tévesen azt sugallja, hogy az óorosz társadalomnak létezett egy feudummal rendelkező része. A földesúr kifejezés ugyanilyen alkalmatlan a kelet-európai bojárok vagy a fejedelmi druzsina más tagjainak megjelölésére, mivel a világi személyek földmagántulajdona a 12. században még nem alakult ki. Historiográfiai szempontból azonban a fenti szó nem kerülhető meg, mivel érzékelteti, hogy a szovjet történészek a Kijevi Rusz időszakát a nyugat-európai viszonyokra jellemző fogalmakkal igyekeztek bemutatni, s az előbbinek a fejlettségi szintjét az utóbbiéhoz hasonlítani.

18 Ju. A. Limonov: Vlagyimiro-Szuzdalszkaja Rusz. Ocserki szocialno-polityicseszkoj isztorii. L. 1987. 101.

19 Uo. 102.

A nyugat-német történelemtudomány képviselői közül Klaus Zernack is foglalkozott az 1174. évi gyűléssel. A résztvevők összetételével kapcsolatban szó szerint vette az évkönyvi bejegyzést: a rosztoviak, a szuzdaliak, a perejaszlavliak és az egész druzsina Vlagyimirban gyűlt össze.²⁰ Elképzelhetőnek tartotta, hogy az utódlás szabályozása miatt összehívott vlagyimiri gyűlés a későbbi időszakból ismert országos gyűlés egy fajtája volt. Megállapította, hogy a szovjet kutatók feltételezése szerint tisztán bojárgyűlésről volt szó, de a kérdésben nem foglalt állást. Az utolsó fontos megállapítása így hangzik: olyan erők jelentkeztek szólásra, amelyek az Andrej halála utáni situációt azért igyekeztek kihasználni, hogy a Landnak ismét legyen joga beleszólni a trón betöltésének kérdésébe.²¹

I. Ja. Frojanov, a leningrádi-szentpétervári iskola vezéralakja is foglalkozott az 1174. évi gyűléssel. Azt feltételezte, hogy az utóbbi összvoloszty méretű vecsei tanácskozás volt. Véleménye, beleértve a gyűlés összetételével kapcsolatos elképzelését is, az alábbiakban foglalható össze: az évkönyv nem említ vecsét, de bizonyos közvetett adatok alapján feltételezhető, hogy azt tartottak, nem pedig a bojárok vagy a felső rétegek képviselőinek tanácskozását. Ennek a tárgya – a fejedelmi trón betöltése – vecsére utal. Mivel az új fejedelem személyének kérdése az egész volosztyot érintette, Északkelet-Rusz legnagyobb városainak képviselői Vlagyimirba utaztak. Hibázunk, ha elfogadjuk, hogy ők bojárok és a poszad vezető rétege. A vlagyimiri tanácskozás résztvevői a lakosság különböző rétegeihez tartoztak. Az „ot mala do velika” kifejezést nem lehet szó szerint, életkorként felfogni. Társadalmi szempontból kell értelmezni, vagyis mint a Vlagyimirban összegyűlt nép vegyes összetételének bizonyítékát. A nép körében voltak egyszerű és előkelő „férfiak”. A druzsina itt minden valószínűség szerint a rosztoviak, a szuzdaliak és a perejaszlavliak összefoglaló elnevezése. Ha ez így van, a druzsina kifejezés – a szó tágabb értelmében – társakat, barátokat jelent.²²

20 Klaus Zernack: Die burgstädtischen Volksversammlungen bei den Ost- und Westslawen. In: Studien zur verfassungsgeschichtlichen Bedeutung des Veče. Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens. Band 33. Wiesbaden 1967. 90.

21 Uo. 94. A Land szó alatt, amennyire ez a szövegkörnyezet alapján megállapítható, a szerző valószínűleg a Vlagyimir-szuzdali Fejedelemséget érti.

22 I. Ja. Frojanov: Kijevszkaja Rusz. Ocserki szocialno-polityicseszkoj isztorii. L. 1980. 178–179. A poszad települések erődítményen kívül eső része, ahol a lakosság többsége, pl. az iparos- és kereskedőréteg lakott.

Ju. A. Kizilov munkáját két évvel Frojanov fenti könyvének megjelenése után, 1982-ben adták ki Uljanovszkban. Speciálkollégiumot felvevő hallgatók számára írt jegyzetről van szó, de – a hivatkozások, bibliográfiák tanúsága szerint – a kutatók is felfigyeltek a kötetre. A szerző a „vszja druzsina ot mala do velika” kifejezést szó szerint druzsinaként értelmezte, és azt Presnyakovhoz hasonlóan egy másik évkönyvrészlet alapján a bojárookra, a grigybára és a paszinkinek nevezettekre osztotta fel. Továbbá így fogalmazott: ezek az erők, mivel a legközvetlenebb módon voltak érdekelték az államirányításban való részvételük kiszélesítésében, a fejedelemellenes harcban elmentéses pozíciót foglaltak el. Átvészelve a fejedelemmel és új kurzusával való törvényszerű politikai konfliktust, szükségesnek látták a fejedelmet mint osztályuk szövetségését. A vlagyimiri gyűlés minden résztvevője jól felismerte, hogy „fejedelem nélkül megenni” lehetetlen. A külső és belső körülmények is erre ösztönözték őket. De amikor arról kezdtek tárgyalni, hogy (konkrétan) ki legyen a fejedelmük, nem volt közöttük egyetértés. Egyrészt Vlagyimir és Perejaszlavl, másrészt Rosztov és Szuzdal ellenséges bojár csoportosulásai az egymással szintén ellenséges viszonyban levő fejedelmi csoportosulások között kerestek szövetségeseket.²³

Frojanov tanítványa és követője, Ju. V. Krivosejev több könyvében is foglalkozott az 1174. évi gyűléssel. Az egyikben a Bogoljubszkij halálával kapcsolatos híradás szentelen stílusára próbált magyarázatot keresni. Véleménye szerint Andrej meggyilkolásában jelentős szerepet játszottak az olyan személyes motívumok is, mint visszavonulása az aktív társadalmi tevékenységtől azokon a területeken – a katonai ügyekben, a bírászkodásban –, ahol a fejedelem általában vezető szerepet játszott. Ez az obscsinai kapcsolatok hagyományos formáinak megbontásához vezetett. A fejedelem népszerűtlen lett a lakosság körében, a fejedelmi hatalom intézménye pedig nem látta el a feladatát. Az összeesküvés mind a társadalom felső rétegei, mind az emberek

---

23 Ju. V. Kizilov: Zemli i knyazsesztva Szevero-Vosztocsnoj Ruszi v period feodalnoj razdroblennosztyi (XII–XIV vv.). Uljanovszk 1982. 17. A fejedelem, akivel és akinek kurzusával az említett társadalmi erők konfliktusba kerülhettek, csak Andrej Bogoljubszkij lehetett. A sokadik átolvasás után is nehéz eldönteni, hogy pontosan mit is jelent az *ezek az erők* kifejezés, azonban egy másik, a *vlagyimiri gyűlés minden résztvevője* arra enged következtetni, hogy Kizilov a druzsina mellett a városok képviselőivel is számolt.

hallgatólagos beleegyezésével valósult meg. A szerző egyenesen közönyösnek tartja azt a híres a forrásrészletet, amely arról szól, mi történt, miután a rosztoviak, a szuzdaliak és a perejaszlavliak megtudták Andrej halálának tényét.²⁴

Egy másik, szintén 2003-ban megjelent munkájában Krivosejev az Andrej fejedelem halálát követő, 1175–1177. (a márciusi évszámítás szerint 1174–1176.) évi eseményeket értékelte. Úgy vélekedett, hogy Északkelet-Ruszban a városi obscsinák harcoltak egymással, s ez a régi Ruszra a 12. század második felétől volt jellemző. Az 1174. évi gyűlést vecsének tartotta, és számára nyilvánvaló volt, hogy az egész föld vecsén a városok képviselőinek („druzsinii ot mala do velika”) saját önállóságukért folytatott ádáz küzdelme zajlott. Sok szóismétléssel tarkított indoklást is adott: a város önállóságát bizonyos mértékben a „saját” fejedelem garantálta. A város mint autonóm társadalmi egység számára szükséges volt a fejedelem, az egész obscsinai élet vezetője. Fejedelem nélkül a város nem számított szuverénnek, poszadnyikot lehetett odaküldeni, s akkor már egy másik obscsinától függött.²⁵ Krivosejev röviden érintette Kizilov 21 évvel korábban megjelent jegyzetét. Abban egyetértett a kollégájával, hogy az említett gyűlést fejedelemért folytatott harcként fogta fel, abban azonban nem, hogy Kizilov szerint ez a bojárok, a grigyba és a paszinkinek nevezettek tanácskozása volt.²⁶

T. L. Vilkul ukrán kutatónő 2007-es kötetében viszonylag részletesen foglalkozott a fejedelemválasztásról szóló híradással, pontosabban az „ot mala i do velika” kifejezéssel, és arra a következtetésre jutott, hogy az a használat gyakorisága és a jelentések összessége alapján a «весь градъ» („az egész város”) kifejezéshez áll közel. Vilkul a kútfők tanulmányozása után azt a megállapítást tette, hogy az „ot mala i do velika”-t egyebek mellett az évkönyvekben alkalmazták: megtalálható a nagy létszámú gyűlések, köztük a vecsegyűlések leírásában, de egy katonai egység létszámát, a szó szoros értel-

24 Ju. V. Krivosejev: Gibel Andreja Bogoljubszkovo. Isztoricseszkoje rasszledovanyije. Izdatyelszkij dom Sz.-Petyerburgszkovo goszudarsztvennovo unyiversityeta 2003. 66–67.

25 Уő: Rusz i mongoli. Izdatyelsztvo Sz.-Petyerburgszkovo unyiversityeta 2003. 34–35. Az obscsina szó közösséget, a poszadnyik helytartót jelent.

26 Uo. 35. 112. jegyzet. Lehet, hogy Krivosejevnek igaza van. Ugyanakkor a nem egyértelmű fogalmazás miatt elképzelhető, hogy Kizilov a gyűlés résztvevői közé nem csak a druzsina résztvevőit sorolta.

mében a város teljes lakosságát, még a kisgyermekeket is beleértve, valamint nemcsak emberek, hanem tárgyak és jelenségek legteljesebb felsorolását is jelenthette.²⁷

Az ukrán kutatónő megszámlolta, hogy a kifejezés hány alkalommal szerepel a történeti forrásokban, majd ennek a toposznak az eredetét jelölte meg: a Poveszty vremennih let összeállítója csak egyszer vette igénybe, és a Lavrentij-évkönyv 12. századi feljegyzései is csak egyetlen ilyen híradást tartalmaznak. A 12. századi kijevi évkönyvszerkesztők gyakrabban használták a kifejezést, mivel különböző situációkban hatszor található meg. A Lavrentij-évkönyv 13. századi része négyszer tartalmazza. A Halics-volhíniai Évkönyvben nyolc példát találunk, s mindegyik a 13. század második felére esik. Az Első Novgorodi Évkönyv 13. század végéig terjedő részéből három példát lehet hozni. Érdekesség, hogy a krónikások a legünnepélyesebb és a legkatasztrofálisabb helyzetekre vonatkozóan nem alkalmazták a kifejezést. Viszonylag ritka említése és azoknak az évkönyvrészleteknek a jellege – elbeszélések, találkozók és búcsúzások ünnepélyes leírásai –, amelyekben megjelenik, arra enged következtetni, hogy használata mögött valamilyen könyves példák állnak. Az „ot mala i do velika” toposz megtalálható az ószövetségi szövegek szláv fordításaiban, és jelen van azokban a liturgikus olvasmányokban, amelyeket minden hívő hallhatott. Az évkönyvírók forrásait a Biblia könyvei jelentették.²⁸

Néhány évvel később Tatyjana Vilkulnak tanulmánya jelent meg Moszkvában, a Cserepnin akadémikus emlékére összeállított kötetben.²⁹ Az írás szakmai szempontból semmilyen újdonsággal nem szolgál, mert nem más, mint a fentebb ismertetett Vilkul-könyv egy részlete. Mégis meg kell említeni, mivel a mai napig ez az egyetlen önálló munka, amely az „ot mala i do velika” kifejezést tárgyalja, s egyúttal az 1174. évi vlagyimiri fejedelmválasztó gyűlést is érinti.

27 *Tatyjana Vilkul*: „Ljugyje” i knyaz v konsztrukcijah letopiszcev XI–XII vv. Ruthenica, Supplementum 1. Kiiiv 2007. 66–67.

28 Uo. 67–70.

29 *T. L. Vilkul*: „Ot mala i do velika”. K proiszhozgyenyiju knyiznoj formulii. In: Szoszlovija, insztyituti i goszudarsztvennaja vlaszty v Rosszii. Szbornyik sztatyjej pamjatyi akagyemika L. V. Cserepnjina. M. 2010. 354–359.

A. A. Kuznyecov, a Nyizsnyij Novgorodi Állami Egyetem tanára az utóbbi évtizedekben számos munkát készített a Vlagyimir-szuzdali Fejedelemség történetéről. Egy 2008-ban megjelent historiográfiai tanulmányában a tárgyalt kérdésről azt írta, hogy Vlagyimirban 1174–1175-ben a rosztoviak, a szuzdaliak, a perejaszlaviak (a bojárok és a városi patriciátus, bár erről a források semmit nem tartalmaznak) és a druzsina gyűlt össze, hogy döntsön a következő fejedelem személyéről.³⁰ Kissé zavaró, hogy Kuznyecov a bojárokat nem a druzsina tagjaihoz, hanem a városi lakossághoz sorolta. Bár a szerző korrekt módon elismerte, hogy a források a patriciátus szerepét nem említik, nem zárható ki, hogy a jelentősebb északkeleti települések lakosságának felső rétege külön is hallata a hangját. Ez esetben inkább a fogalom használatával kapcsolatban lehetnek fenntartások. A tárgyalt időszakban városi patriciásoknak döntő módon a nyugat-európai városi társadalom vagyonos kereskedőkből álló, befolyásos felső rétegének tagjait nevezzük. A terminus technicusnak az Északkelet-Ruszra való alkalmazása azonban azt a képzetet keltheti, hogy az itteni viszonyok hasonlítottak az érett középkori nyugat-európai társadalmi rétegződéséhez.

Az Orosz Tudományos Akadémia Orosz Történelmi Intézetének tudományos munkatársa, P. V. Lukin viszonylag nagy figyelmet szentelt az 1174. évi eseményeknek. Először arra hívta fel a figyelmet, hogy 1174-re vonatkozóan a druzsina szó nem csak a fejedelemválasztó gyűlés kapcsán fordul elő az évkönyvekben: Andrej Bogoljubszkij halála után az összeesküvők a vlagyimiriakhoz fordultak, hogy megállapodást kössenek velük a politikai válság elhárítása érdekében, s ezeket a vlagyimiriakat a szövegben vlagyimiri druzsinának nevezik.³¹

A szerző a „vszja druzsina ot mala i do velika” kifejezésből is elsősorban a druzsinára fordított figyelmet. Az alábbiakat állapította meg: a druzsina terminus természetesen nem egy jelentéssel bír, s itt valószínűleg a legtágabb jelentése szerepel (társak, cinkosok, útitársak). Nem zárható ki, hogy a „vszja

30 A. A. Kuznyecov: Polityicseszkiy sztroj gorodov Szevero-Vosztocsnoj Ruszi XII v. v rabotah isztorikov Szankt-Petyerburgszkovo unyiverszityeta. In: Vesztnyik Nyizsegorodszkovo unyiverszityeta im. Ny. I. Lobacsevszkovo 2008. Nr 5. 134.

31 P. V. Lukin: Vecse: szocialnij szosztav. In: Gorszkij, A. A. – Kucskin V. A. – Lukin P. V. – Sztyefanovics P. Sz.: Drevnyaja Rusz i. m. 67.

druzina” az adott esetben nem a rosztoviak, a szuzdaliak és a perejaszavliak gyűjtőneve, hanem valami más. A szöveg ugyan különböző értelmezéseket tesz lehetővé, azonban figyelembe kell venni az összegyűltek által elfogadott határozatokat. Ők a Rosztyiszlavicsokat hívták meg fejedelemnek. Az évkönyv további részei alapján világossá válik, hogy a Rosztyiszlavicsokat legfőképpen a bojárság támogatta. A bojárok szerepével kapcsolatban Lukin egyetértett Cserepnynin már idézett értékelésével, miszerint nehéz megmondani, hogy ez milyen gyűlés volt: feudális tanácskozás (съезд) vagy Északkelet-Rusz városai képviselőinek széles körű vecsegyűlése, de amint az a későbbi évkönyvi elbeszélésből kitűnik, a tanácskozáson a feudális arisztokrácia volt domináns helyzetben.³²

Nem értett viszont egyet Frojanov álláspontjával. Lukin elismerte ugyan, hogy a 19. században az 1174. évi tanácskozást vecsének tartották, de Frojanov feltételezése szerint a tanácskozás általános voloszty szintű (összvoloszty méretű) vecsegyűlés volt. Ennek a következtetésnek a megalapozására Frojanov egy sor elképzelést sorakoztatott fel, azonban csak egy alapult évkönyvi forráson, a 15. század végi Moszkvai Évkönyvi Szvodon. Lukin az utóbbit azzal utasította el, hogy az egész oblaszty vlagyimiri tanácskozáson való részvételéről szóló szöveg több mint valószínű, hogy mindössze a Moszkvai Évkönyvi Szvod vagy protográfja összeállítójának feltételezése.³³A kritikából Krivosejvnek, Frojanov tanítványának is jutott. Lukin Krivosejev alábbi megállapítását bírálta: „az egész föld” vecsében a városok képviselőinek („druzini ot mala do velika”) saját önállóságukért folytatott ádáz küzdelme zajlott. Lukin szerint Krivosejev elutasította ugyan az adott esemény Frojanov által javasolt értelmezését (tehát a tanítvány szerint a vecsén nem a föld-voloszty képviselői, hanem a városlakók vettek részt), de erről nem írt nyíltan, sőt éppen azt a benyomást igyekezett kelteni, hogy teljességgel egyetért tanárával.³⁴

32 Uo. 70.

33 Uo. 68–69. Az oblaszty ebben az esetben a volosztynak felel meg, és fejedelemséget, részfejedelemséget jelent. A protográf alatt olyan forrást kell érteni, amelyet később valamely évkönyvszerkesztmény (szvod) összeállítója felhasznált. A fenti véleményével Lukin azoknak a történészeknek a sorát gyarapította, aki ha a Moszkvai Évkönyvi Szvod valamely információja nem illik a koncepciójukba, a forrás hitelességét vonják kétségbe.

34 Uo. 69–70. Meg kell jegyezni, hogy miközben Lukin kollégája ellentmondásos értelmezését bírálta, megfélemedezett a pontos hivatkozásról, ui. a kritizált rész Krivosejev Rusz i mongoli című kötetének nem az 50., hanem a 34–35. oldalán található.

Összegzésként megállapítható, hogy az 1174. évi vlagyimiri fejedelmválasztó gyűlést a 19. századi történetírók és a Frojanov-féle irányvonal képviselői vecsének tartották, de ezt az elképzelést Cserepnyin sem vetette el. Ugyanakkor Pasuto rendi tanácskozásáról, Zernack pedig egyfajta országos gyűlésről írt. A résztvevők kérdésében sem születtek azonos vélemények. Egyes kutatók a forrás által sugallt értelmezést adták: a városok képviselői és a druzsina tagjai döntöttek. Mások vagy a városlakók, vagy a bojárok szerepét emelték ki. A történészek az „ot mala (i) do velika” kifejezést is többféleképpen értelmezték. Még abban sem alakult ki konszenzus, hogy az a források szövegében a városi lakosságra vagy a druzsinára vonatkozik.